

TÜRKİYE'DE SERMAYE BİRİKİMİ OLUŞTURMA ÇABALARI VE VERGİ SİSTEMİNİN ROLÜ: DÖNEMSEL BİR ANALİZ (1923-1939)

Fatih SARIOĞLU*

Abstract

Less Developed Countries need to accumulate capital for economic development. In this countries, because of capital scarcity and absence of strong capitalist group, capital is accumulated by governments by means of tax systems. Development policies also made progress within the framework of assumption in Turkey before and after establishment of The Republic (1923). The Turkish governments intervented on the economy by means of the tax system between 1923-1939. This article discusses how Turkish governments' interventions on the economy in this affect the social sectors.

1. Giriş

Tarihi bir süreç içerisinde, olayların açıklanması ve yorumlanması durumunda olanların çalışabilecekleri üç düzlemde bahsedilmektedir (Braudel, 1996: 59): "Birincisi, bir kronikçi ya da gazeteci anlayışıyla davranarak bir olaydan diğerine aceleyle giden, sıradan anlatının yer aldığı bir düzlemdir. Bu şekilde binlerce görüntü sığağı sığağına yakalanmakta ve bunlar heyecanla okunan bir romanda olduğu gibi, kader değişmelerinden yana çok zengin, çok renkli bir gündem meydana getirmektedir. Fakat yaşanır yaşanmaz unutulmuş bu tarih, insanları doyumsuz bırakmakta ve onları yargılama ve anlama yeteneğinden mahrum kılmaktadır. İkincisi ise, her biri blok olarak ele alınan dönemleri yansıtan bir düzlemdir. Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, I.Dünya Savaşı gibi on, yirmi hatta elli yıllık dönemleri kapsayan bir düzlemdir. Burada olaylar evre, aşama veya konjonktür adı verilen dönemler sayesinde birbirlerine yaklaştırılabilen ve yorumlanabilmektedir. Bu tür bir düzlem kullanıldığında, insana heyecanla okunan bir roman hissini veren günlük değişmelerin pek çoğu gereksiz bir ayrıntı özelliğine dönüşmektedir. Üçüncü düzlem ise ikinci düzlemde anlatılan uzun dönemleri de aşan ve bir veya birkaç yüzyıla yayılan gelişmeleri ele alan bir düzlemdir. Bu düzlemde hareketler çokavaş seyretmekte ve çoklukla bir insan hayatı boyunca bu hareketlerin baştan sona değiş-

* Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü

tiğini görmek mümkün olmamaktadır. Bu üçüncü düzlemde, ikincisinde bahsedilen blok dönemler kronolojik olarak birbirlerini kısmen açıklayan bir şema içerisinde sıralanmaktadır”.

Bu çalışmanın amacı ülkemizin yaşadığı kapitalistleşme sürecinde iktisadi kalkınmayı sağlama çabalarının bir fonksiyonu olarak cumhuriyetin ilk yıllarında sermaye birikiminin sağlanması açısından oluşturulmaya çalışılan vergi sisteminin genel özelliklerini ve rolünü incelemektir.

2. Az Gelişmişliğin Tarihi ve Türkiye

Sanayi devriminin gelişimi, kapitalizmin uluslararası bir sistem olarak ortaya çıkması ve az gelişmişliğin tarihi yukarıda bahsedilen düzlemlerden en azından ikincisinin kullanılması ile anlaşılabilir olacak olaylardır. Sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkelerle gerçekleştirememiş olanlar arasında oluşan, birincileri sanai ürünlerin üreticisi ve ihracatçısı, ikinci grubu ise sanai ürünlerin pazarı ve ilksel ürünlerin sunucusu yapan işbölümü, aynı zamanda hem kapitalizmin uluslararası bir sistem olarak ortaya çıkışının, hem de az gelişmişliğin tarihinin başlangıcıdır (Gülalp, 1983: 17).

Az gelişmişliği ürünler düzeyinde bir işbölümü olarak tanımlamak, toplumsal yapılar bağlamında da bir farklılaşma anlamına gelmektedir. Öyle ki, egemenlik, sanayileşmiş ülkelerde sanayi sermayesinin elinde iken, az gelişmiş ülkelerde toprağa bağlı çıkarların sözcüsü olan ticaret sermayesi elinde bulunmaktadır (Gülalp, 1983, 20).

Az gelişmişliğin ortaya çıkışına neden olan kapitalizmin uluslararası bir sistem olarak yayılması, az gelişmiş ülkeler açısından, iktisadi gelişmenin sağlanabilmesi için kapitalist ülkelerle bütünleşme ve kapitalist üretim şekillerinin benimsenmesini gerekli kılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin bahsedilen kapitalist dönüşümü gerçekleştirme çabalarının başarısı da ancak Braudel’in bahsettiği tarih düzlemlerinden üçüncüsünün kullanılması ile sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmektedir.

Türkiye’nin az gelişmişlik tarihini yukarıda açıklanan uluslararası işbölümünün ve toplumsal yapının ışığı altında 1838 Ticaret Anlaşması ile başlatmak mümkündür. Çünkü bu anlaşma, içeriği itibarıyla, Osmanlı toplumunu sanayi devrimini gerçekleştirmiş ülkelerin sanai ürünlerinin pazarı konumuna sokmuştur. Az gelişmişliğin özelliklerinin belirttiği bu dönemde pamuk, tütün, yün ve bazı yiyecek maddeleri büyük toprak sahipleri ya da küçük köylülerce üretilmekte fakat ticaret sermayesi tarafından pazarlanmaktadır. Bahsedilen toplumsal yapı içerisinde Avrupa sanayii ile rekabet edemeyen yerli sanayi çökerken dünya pazarı ile bütünleşme işlevini ihraç ürünlerini pazarlayan gayri müslim unsurlardan oluşan ticaret sermayesi görmekteydi. Ticaret sermayesinin bahsedilen yapısı yerli bir sanayi burjuvazisinin oluşmasını engellemekteydi (Gülalp, 1983: 19). Bu bakımdan, Türkiye’nin son yüzelli yıllık gelişme tarihi, kapitalist sermaye birikimini gerçekleştirme amacı bakımından ticaret sermayesini sanayi burjuvazisine dönüştürme süreci olarak tanımlanabilir.

Sanayileşmekte geç kalan bir ülke olarak bir an önce sermaye birikimini sağlayacak ayrıcalıklı bir girişimci sınıf oluşturmayı da içine alan kalkınma stratejisi, hem geç sanayileşmiş ülkelere özgü devlet eliyle ayrıcalıklı bir girişimci sınıf yaratılması ve zorunlu tasarrufların (vergilerin) artırılması gibi içsel ve uluslararası konjonktürün içinde bulunduğu aşama gibi dışsal, pek çok faktör tarafından etkilenmektedir (Buğra, 1995: 33-34). Ticaret sermayesini sanayi burjuvazisine dönüştürme süreci, uluslararası bir sistem olan kapitalizmin dünya çapındaki gelişiminden etkilenirken, dünya ekonomisinin dönüm noktaları da ülke içindeki belli güçlere politik ve ekonomik projelerini gerçekleştirme fırsatı sunar (Keyder, 1991: 20). Ülkemizde de yirminci yüzyılın başında dünyaya hakim olan sömürgecilik akımının doğurduğu bağımlılık ilişkilerinden yönetici kadroların dünya kapitalist sisteminin hammadde arzedicisi ve açık pazar olma yolundaki etkilenişleri dikkate alınırca, dışa bağımlı piyasa ekonomisi ve ticaret burjuvazisinin geliştirilmesi yönündeki politikaların şekillendiği ortam daha net değerlendirilebilir (Buğra, 1995: 43). Ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi, ülke içindeki güç mücadelesi savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı yeni yapıda (Cumhuriyet) korumacı ve devlet desteğiyle yerli ve milli bir burjuva sınıfı oluşturulması suretiyle kalkınma ve modernleşmenin gerçekleştirilmesini savunanlara bir fırsat sunmuştur.

Bir kısım iktisatçılara göre, Cumhuriyet dönemi daha önce uygulanmakta olan iktisadi politikaların daha düzgün işleyen bir siyasi sistem içerisinde devamı niteliğindedir. Yönetici kesimde iktisadi kalkınmanın sağlanması için sanayileşme veri alınıyordu (Kepenek, 1990: 57). Öyle ki, bu dönemde de daha önceki dönemlerde olduğu gibi, devlet müdahaleleriyle yerli sermayedar yetiştirme politikasının en etkin yolu olan tekellerin özel kişi ve kurumlara devredilmesi yöntemi, sonuna kadar kullanılmıştır. Hatta, Cumhuriyetin ilk yıllarında ithalat ve ihracat mallarına farklı oranlarda satış vergileri uygulanarak yerli sermayeyi korumanın mümkün olmadığı bir durumda; kamu gelirlerini artırmak amacıyla fiyatı yüksek tutulan bazı malların tekelinin özel sermayeye devredilmesinde bile tereddüt edilmemiştir.

Bu durum, Atatürk’le bir Sovyet sefiri arasında geçen konuşmada açıkça belirtilir (Altan, 1986: 28):

“....Bizim burjuvazimizi ise henüz burjuva sınıfı haline getirmek gerekiyor. Ticaretimiz çok cılız, sermayemiz yok. Yabancılar bizi eziyor. Benim amacım, milli ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yeraltı zenginliklerini meydana çıkarmak, Anadolu tahirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır. Bunlar devletin önünde duran işler. Biz bunları kanunlaştıracamız...”

Atatürk’ün bu sözleri göz önünde bulundurulduğunda Cumhuriyetin ilanından kısa süre önce toplanan İzmir İktisat Kongresi ile başlatabileceğimiz Cumhuriyet dönemi iktisat tarihimizin iktisat politikalarını bir temele oturtmak da mümkün olmaktadır.

Türk iktisat tarihini geliştirmekte olan ülkelere özgü bahsedilen türden genel sorunlardan etkilenmesini dikkate alarak birkaç dönem halinde incelemek hemen herkesin kullandığı bir yöntem olmuştur. Bu çalışmanın konusunu da cumhuriyetin kuruluş yılların-

da oluşturulmaya çalışılan vergi sisteminin, az gelişmiş bir ülke olarak gerçekleştirmek istediğimiz hedefler açısından gelişimini göstermektir. Uygulanan vergi politikalarını makro politikaların bir parçası olarak genel özellikleri itibariyle liberal ve devletçi dönem biçiminde iki dönemde incelenebilir.

3. Vergi Sistemlerinin Ekonomik Analizi

Vergi politikasını iktisadi gelişme sürecinde kullanılacak bir alet olarak görenler, gelişmeye yönelik ortak bir vergi politikasının esaslarını tespit etmeye çalışırlar. Bunlara göre az gelişmiş ülkelerin vergi sistemleri iki amacı gerçekleştirmeye yönelmelidir. Birincisi kaynak yaratma etkisi, diğeri ise gelir dağılım etkisidir (Önder, 1985: 139):

3.1. Kaynak Yaratma Etkisi

Vergi sisteminin kaynak etkisi, klasik kaynak dağılımında etkinlik ilkesinden farklıdır. Burada söz konusu olan vergi sisteminin ilave reel kaynak yaratma kabiliyetidir. Dönüşüm etkisi olarak da adlandırılan bu ilke ile vergi sistemi aracılığı ile ekonomide mevcut kaynak dağılımı ve kullanımı değiştirilerek yatırılabılır kaynakların artırılması ve bu yolla üretim artışı sağlanarak reel gelir yaratılması kastedilir (Önder, 1985: 139).

Az gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınma açısından gerekli kaynağın (sermaye birikiminin) sağlanmasında temel kaynak tarım kesimi olmaktadır. Toplam üretimin büyük bir kısmının gerçekleştirildiği bu kesim, sermaye birikiminin de kaynağını oluşturmaktadır. Tarım kesiminde birikim ise tarımsal verimin artırılıp, sektör (tarım) içi talep yerine, sektör dışı talebe yönelik üretim yapılması ile mümkün olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise üretimin artırılması önemini kaybetmekte, üretim artışının tarım içinde tüketilmeden tarım dışına transfer edilmesi gerekmektedir (Önder, 1984: 4). Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi tarım dışındaki sektörlerin gelişmesi anlamına gelmektedir (Aren, 1963: 15).

3.2. Gelir Dağılım Etkisi

Vergi sisteminin iktisadi gelişme açısından gerçekleştirmesi gereken ikinci kriter ise kaynak kullanım ve dağılımında oluşturulan farklılığın üretim faktörleri gelirlerinde farklılık yaratmasıdır (gelir etkisi). Gelir etkisi ile klasik gelirin yeniden dağılımı değil, üretim faktörlerinin hipotetik vergili ve vergisiz durumlardaki farklı kullanım ve dağılımları sonucunda oluşan faktör payları farklılığı kastedilmektedir. Üretim faktörlerinin milli hasıladan aldıkları payın vergiler sonrası uğradığı değişim, vergiler yoluyla yaratılan birikimin sağlandığı yönü de göstermektedir. Bir başka deyişle gelir etkisi diferansiyel fonksiyonel gelir dağılımı anlamına gelmektedir (Önder, 1985: 140).

Tarım ağırlıklı bir ekonomiden sanayi ağırlıklı bir ekonomi meydana getirmeye yönelik politika aletlerinden biri de tarım sektörünün gelişimini etkileyen, tarım ve sanayi ürünleri arasındaki göreceli fiyat ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerdir. İç ticaret hadleri olarak da adlandırılan fiyat ilişkileri, sektörlerde yaratılan sermaye birikiminin

oluştugu koşulların tespitine de imkan vermektedir. Tarımın ticaret hadleri, tarımsal üreticilerin kendi ürünlerinden elde ettikleri fiyatlar ile tarım dışı sektörlerle, girdi olarak aldıkları mal ve hizmetler için ödedikleri fiyatlar kümesi arasındaki ilişkileri ifade eder.

Tarımsal üreticilerin sattıkları belirli bir miktar tarımsal ürün ile, tarım dışı sektörlerden eskiye göre daha az mal ve hizmet satın alabilmeleri, tarım kesiminden tarım dışı sektörlerle bir gelir aktarması anlamına gelmektedir (tarımın iç ticaret hadlerinde bozulma). Bu gelir aktarımı tek başına tarımsal transferin yatırıma gitmesini sağlamaz. Bu nedenle tarımsal fazlanın çok sayıda çiftçiye dağılmış olması yerine, tarım dışına ve daha az sayıda girişimciye aktarılması yatırıma gitme ihtimalini artırır (Aren, 1963: 9). Tarımdan tarım dışı sektörlerle gelir aktarımı, tarımsal üreticilerin satınaldıkları imalat sanayi ürünlerinin yurt içinde ve dışındaki üreticilerini, tarımın mübadele ilişkisinde bulunduğu tacirleri ve mübadele konusu mal ve hizmetlerden dolaylı vergiler alan devleti etkiler (Tezel, 1994: 427).

Tarımın ticaret hadlerindeki değişimlerden sanayi sektörünün ne ölçüde yararlanacağı, tarımsal ürünleri satınalma gücü ifadesiyle gerçek ücretlerde meydana gelen değişim, tacirlerin kar marjları, dolaylı vergilerin yapısı ve oranlarına bağlıdır (Tezel, 1994: 428). Örneğin sanayi sektöründeki ücretler, tarımsal malları satınalma gücü ifadesiyle sabit kalmışsa, tarım ticaret hadlerindeki bozulma sanayi kesiminde daha büyük ve daha hızlı bir sermaye birikimi anlamına gelmektedir. Bunun yanında tarımsal üreticilerin imalat sanayi ürünleri için ödedikleri fiyatlardaki artış, hükümetlerin bu mallara daha yüksek oranlı dolaylı vergiler uygulaması da tarımdan tarım dışı sektörlerle bir gelir aktarımı anlamına gelmektedir

Bazı iktisatçılar, vergi politikasının gelişmiş ülkelerde aşağı yukarı benzer şartlar altında uygulanan bir politika aleti olmasından etkilenirler ve yukarıdaki iki kriteri sağlamaya yönelik vergi sistemlerin sanayileşmiş ülkelerin vergi sistemlerini taklit ederek oluşturmaya çalışırlar. Oysa, sanayileşmenin beraberinde getirdiği özellikler ülkeler arasındaki farklılıkları önemsiz kılarken, gelişme çabası içinde olan ülkelerin birbirlerinden çok farklı sosyo-ekonomik yapıları, bu ülkeler için en elverişli vergi yapısı hakkında ilkelere koyma olanağını sınırlandırmaktadır. Bu nedenle belli bir takım varsayımlara göre düzenlenmiş bir vergi politikası önerisi, farklı bir gelişme modeline veya şartları değişik bir ülkeye uygulandığında, bilimsel temellerini kaybedip normatif bir yargı özelliğini almaktadır (Görgün, 1970: 239).

Bu tür öneriler daha çok devletin ekonomi içindeki rolüne ve vergilerin ekonomik etkileri hakkında kabul edilen bazı genel yargılara dayanmaktadır. Hatta, gelişmiş ülkelerdeki bir takım müesseseler örnek gösterilmekte ve bunların gelişme üzerindeki olumlu etkisine şiddetle inanılmaktadır. Ancak, az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapıları çoğu zaman bahsedilen inanca ters sonuçlar ortaya koymaktadır (Görgün, 1970: 240).

4. Cumhuriyet Dönemi Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi

4.1. 1923-1929 Dönemi

Cumhuriyet dönemi iktisat tarihini İzmir İktisat Kongresi ile başlatmak genel kabul gören bir yaklaşımdır. Bu, bir noktaya kadar doğru olmakla birlikte eksik bir değerlendirmedir. Çünkü, cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikalar daha önce uygulanmakta olan politikalardan bariz bir kopuş anlamına gelmeyip, II.Meşrutiyetten sonra izlenen sermaye birikimini sağlamaya yönelik politikaların bir devamı niteliğindedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen korumacı politikalar da Cumhuriyet öncesi dönemde egemen olan Milli İktisat (Alman tarihçi) ekolünden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu durumu doğal karşılamak gerekir. Çünkü her iki dönemde de yönetici kadrolar İttihat ve Terakki merkezinden geliyorlardı ve bu insanlar ulusal bir kapitalizm düşüncesinde olup, devlet teşvik ve müdahaleleri ile milli sanayi burjuvazisinin yetiştirilmesi gereğine inanıyorlardı (Boratav, 1993: 46).

İzmir İktisat Kongresi'ne önem kazandıran özellik de izlenecek politikaların tespit edilmesinden çok, belli bir dönemdeki çıkar çekişmelerini somutlaştıran bir ortam oluşudur (Küçük, 1997: 86). İkibinden fazla delegenin katıldığı kongrenin başkanlığını hükümetin değil, sanayicilerin temsilcisi olarak Manisa delegesi Kazım Karabekir Paşa yapmıştır. Kongre kararları ticari burjuvazi, büyük toprak sahipleri, sivil ve askeri bürokrasi tarafından yönlendirilmiştir. En etkin grup olarak ortaya çıkan Milli Türk Ticaret Birliği, Kongreden önemli avantajlar elde ederek çıkmıştır. Konu ile ilgili olarak alınan kararların bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür: Himayeci bir gümrük sisteminin oluşturulması ve gümrüklere dış müdahalenin önlenmesi, çiftçilere daha uygun koşullarda kredi olanaklarının sağlanması, tarımda modern yöntemler uygulanması, büyük sermayeli milli bir tedavül bankasının kurulması, vergi reformu yapılması ve aşarın kaldırılması (Sakarya, 1981: 15).

4.1.1. Dönem Başında Vergi Sistemi

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yılın bütçesi incelenecek olursa ekonomimizin genel yapısı hakkında yeterli bilgi edinmek mümkün olacaktır (Akbank, 1980: 599). 1924 Mali yılı bütçesinde toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı yaklaşık yarı yarıyadır (%49). Bu vergi grubu içerisinde ise aşar ve ağnam vergileri payının %80'dir. Dolaylı vergiler içerisinde gümrük vergileri %90'a yaklaşan bir yer tutmaktadır. Bir takım zorunlu mallardan alınan tüketim vergileri ise oldukça küçük bir yer tutmaktadır. Servet vergilerinin vergi gelirleri içindeki payı %10 civarındadır (Akbank, 1980: 600).

Cumhuriyetin ilanı ile iş başına gelen kadrolar kendilerini, büyük ölçüde yukarıdaki tablo nedeniyle, vergi sistemi ile ilgili olarak, gelir ve kaynak yaratacak yeni bir yapı meydana getirmekten çok önceki dönem borçlarını tasfiye etmek, millileştirilen işletmelerin bedellerini ödemek ve vergi yükü yüksek kesimlerin vergi yükünü hafifletmek gibi sorunların çözülmesi zorunda hissetmişlerdir. Bu nedenle, yapılan değişikliklerle, vergi toplama usullerinde düzelme sağlanması ve Hazineye gelir artışı yaratılması hedeflenmiştir (Kirmanoğlu, 1994: 57; Tekeli, 1959: 6).

Aşar

Dolaysız vergi gelirleri içerisinde en büyük payı aşar oluşturmaktaydı. Aşar, ürün miktarına göre ve aynı olarak mültezimler eliyle toplanıyordu. En önemli üstünlüğü, topraktan elde edilen ürün ile doğru orantılı olması idi. Devletin payı, ürün çok olduğu zaman çok, az olduğu zaman az oluyordu. Ekim yapmayan veya ürün alamayan çiftçiden vergi alınmıyordu (Yaşar, 1981: 252). Bu şartlar altında, gayrisafi üretim üzerinden yıldan yıla ve ürün esasına göre değişen oranlarda alınan aşar vergisinin toplanma usulü nedeniyle oluşturduğu yük önemli oranlara ulaşıyordu.

Ağnam (Hayvanlar) Vergisi

Aşarın yanında tamamlayıcı olarak tarım kesimini hedef alan bir başka vergi de ağnam (hayvan) vergisi idi. Bu vergi hayvan başına alınan maktu bir vergi özelliği taşıyordu. Tanzimattan sonra nakdi olarak toplanmaya başlanan ağnam vergisi de bölgelere göre değişen bir tarifeye sahipti.

Arazi ve Musakkafat Vergileri

Tarım kesimini yük altında tutan bir başka vergi ise arazi vergisi olup genel sayımla tespit edilmiş, aşar alınan ve alınmayan araziler için farklı oranlarda uygulanmaktaydı. Arazi vergisini tamamlayan bir başka vergi ise binaların gayri safi iradı üzerinden bina türüne göre alınan musakkafat vergileri idi.

Temettü Vergisi

Tarım dışı kesim üzerindeki en önemli dolaysız vergi ise temettü vergisi idi. Ticaret ve sanayi üzerinden alınan bu vergi hem belirtilen kesimlerin zayıflığı, hem de etkin bir biçimde uygulanabilme şartlarını taşımadığı için vergi gelirlerine ancak bina ve arazi vergileri kadar bir katkı sağlamaktaydı (%4) (Akbank, 1980: 600).

Tablo 1: Bütçe Gelirlerinin Bileşimi (1924)

Bütçe Gelirleri	Bütçe Payı
Aşar (Tarım Ürünü Vergisi)	%29
Gümrük Vergisi.	%22
Ağnam (Hayvanlar Vergisi)	%12
Tuz Tekeli Gelirleri	%8
Bina ve Arazi Vergileri	%5
Temettü Vergisi	%4
Çeşitli Gelirler	%20

Kaynak: (Müderrişoğlu, 1981: 219)

4.1.2. Vergi Sisteminde Yapılan Değişiklikler

1923-1929 döneminde vergi sisteminde yapılan en önemli değişiklik 1925 yılında aşarın kaldırılması olmuştur. Aşarın kaldırılması devlet gelirlerinde önemli bir boşluk anlamına gelmekteydi. Bu boşluğu gidermek amacıyla, tarım ürünlerinin demiryolu ve de-

niz yoluyla piyasaya sunulan bölümü üzerinden dolaylı bir vergi alınması kabul edildi. Bunun yanında aşarın tamamlayıcısı olarak tanımladığımız ağnam vergisine zam yapıldı. Bunun dışında arazi ve bina vergilerine ait tahrir değerleri yükseltildi.

Aşarın kaldırılması ile kamusal hizmetlerin yükünün özellikle emek geliri elde edenler üzerine ve kentsel kesime doğru kaydıran değişiklikler gündeme gelmiştir (Önder, 1984: 5). Dönemin ikinci önemli vergi değişikliği, sanayi ve ticaret erbabını vergilendiren temettü vergisinin kaldırılarak yerine Kazanç Vergisinin getirilmesidir (1926). Temettü vergisi, kaldırıldığı dönemde toplam bütçe gelirlerinin %1.5-2 lik bir kısmını oluşturuyordu. Ticaret ve sanayi erbabını hedefleyen bu vergi, karine usulüne dayanıyordu ve bu nedenle gelir esnekliğinden yoksun, matrahı donmuş bir vergi özelliği gösteriyordu. Bu nedenle, hasılatı bol bir verginin varlığına ihtiyaç duyuluyordu (Öner, 1981: 110) Kazanç vergisi temettü vergisine göre daha kapsamlı ve gerçek geliri kavramaya yönelik bir vergi idi. Bu vergi, mükellefleri beyannameliler ve beyannameye tabi olmayanlar şeklinde ikiye ayırıyor ve ikincileri, işyeri kiralarını karine kabul ederek vergilendiriyordu. Her iki gruba uygulanan tarifeler de farklı özellikler taşımaktaydı (Korkmaz, 1982: 108).

Kazanç vergisinde beyan üzerinden yapılan vergi tarhiyatı, mükelleflerin zarar beyan etmeleri halinde vergi dışında kalmalarını sağlıyor, gerçek usulde vergilendirilenler götürü usulde vergilendirilenlerden daha fazla vergi ödüyorlardı (Öner, 1981: 110). Kazanç vergisi, kanundaki eksiklikler ve vergi idaresinin o günkü şartlarının yetersizliği nedeniyle başarılı bir biçimde uygulanamamış ve bir yıl sonra beyannameli mükelleflerin sayısı 1927 yılında yapılan bir değişiklikle iyice daraltılmıştı. 1935 yılında da beyannameli mükellefler için yukarıda bahsedilen problemi gidermek üzere asgari mükellefiyet esası getirilmiştir.

Tarım dışı kesimlere vergi yükünü kaydırarak kaynak dağılım etkisi yaratmaya yönelik bir vergi olan kazanç vergisi kapitalistleşmenin ileri safhalarındaki ülkelerin vergi yapısına uygun bir vergi olduğu için başarısız olmuştur (Bulutoğlu, 1978: 51).

Vergileme alanında yapılan üçüncü önemli değişiklik ise yine 1926 yılında getirilen umumi istihlak, hususi istihlak ve eğlence vergileri olmuştur. Umumi istihlak vergisi, kapsamı oldukça geniş tutulan bir yayılı muamele vergisi idi. %2.5'lik bir oranla uygulanmasına rağmen, ülkemizin o dönemdeki ekonomik yapısı içerisinde uygulanma koşulları tam olarak oluşturulmadığı için bir yıl sonra uygulamadan kaydırılarak yerine, muamele vergisi getirilmiştir. Muamele vergisi, istihlak vergilerinin aksine toplu bir muamele vergisi idi ve büyük işletmeler ile banka ve sigortacılık kesimlerini vergilemekteydi.

Dış ticaret vergileri Lozan Antlaşmasının bir sonucu olarak 1916 yılındaki düzeyinde tutulması gerektiğinden bu tarihe kadar bir değişikliğe uğramamış, 1929 yılında da yeni bir kanunla tarife değişikliğine gidilerek yerli sanayii koruyucu gümrük politikası takip edilmeye başlamıştır.

4.1.3. Diğer Değişiklikler

Doğrudan vergi kanunlarında yapılan değişikliklerin yanında Medeni Kanun ve Teşvik-i Sanayi Kanunu ile tarım ve sanayinin kapitalistleştirilmesine hizmet edecek düzenlemeler getirilmiştir.

Tarım kesiminde kapitalist ilişkileri hızlandıracak gelişme olarak 1925 yılında Medeni Kanun’da yapılan değişiklikler gösterilmektedir. Bahsedilen düzenlemelerle üretim faktörlerinden en önemlisi olan toprakta mülkiyetin yasal olarak gerçekleşmesi ile toprağın metalaşması ve değişim konusu olmasına imkan hazırlanmıştır (Özgür, 1976: 163).

Medeni Kanun’da yapılan değişikliklerin yanında ikinci bir düzenleme ise kazanç vergisi kabul edildikten sonra ticaret ve sanayi sektörünün artan vergi yükünün iktisadi kalkınmayı engellememesi için Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun kabulü olmuştur. Özel teşebbüsün teşvik edilmesine yönelik kurallar koyan Kanunun getirdiği kolaylıklar arasında vergi muafiyeti ve toprak bağıışı, yatırım mallarının gümrüksüz ithal izni, taşıma ücretlerinde indirim, devlet kurumlarının teşvik edilen firma ürünlerini %10’a kadar fiyat farkı durumunda satın alması yer almaktadır (Kuyucuklu, 1986: 180).

Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan yararlanan sanayi kuruluşları arazi, musakkafat, kazanç vergilerinden, bu vergilerin özel idare ve belediyelere ödenen munzam kesirlerinden, maktu zam vergisinden, ruhsatiye ve damga vergisinden muafı (Öner, 1981: 111).

4.1.4. 1923-1929 Döneminin Değerlendirilmesi

1923-1929 Dönemini, vergi sisteminden beklenen sermaye birikimini sağlama amacının gerçekleştirilebildiği bir dönem olarak nitelendirmek mümkün değildir. Bu dönemde vergi sistemine yüklenen görev ekonomik anlamda gelir ve kaynak yaratmaktan çok, daha önce de belirtildiği üzere, Osmanlı döneminin borçlarının tasfiye edilmesi, millileştirilen işletmelerin bedelinin ödenmesi ve vergi yükü çok yüksek olan tarım kesiminin rahatlatılması gibi mali ve sosyal amaçlara yönelik olmuştur (Aksoy, 1991: 157).

Aşarın kaldırılmasının kaynak yaratma bakımından en önemli sonucu, kapitalistleşen ülkelerin başlangıç sermaye birikimlerinin en önemli merkezi olan tarım kesiminin vergi yükümlülüğünün ortadan kaldırılması ile üretim artışını teşvik etmekten mahrum kalınması olmuştur. Çünkü kamu gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturan aşarın kaldırılması, yalnızca bir gelir kaynağından mahrum kalmanın ötesinde, ülkenin en büyük sektörünü tam kapasite ile çalışmaya zorlama imkanından vazgeçme anlamına gelmektedir (Önder, 1984: 5).

Bunun yanında emek verimliliğini yükselterek sanayie emek transferi yapmak imkanı da elden kaçırılmıştır. Bu şekilde kentlerde oluşacak sermaye birikiminin kırsal alandaki temeli zayıflatılmış ve tarım dışı kaynaklara yönelme, bir zorunluluk halini almıştır (Önder, 1985: 141).

Aşarın kaldırılmasının genel ekonomi politikalarıyla uyuşan yönü ise vergi tahsil yöntemlerindeki modernleşmedir. Aşarın kaldırılması ile yerine konan arazi vergisinin nakdi bir vergi olması da büyük toprak sahiplerini pazar için üretime zorlayıcı bir nite-

lik taşımaktadır (Özgür, 1976: 163). Kapitalist ilişkileri geliştirme bakımından küçük üreticilerin daha önce aynı olarak ödedikleri artığı (vergi) bundan sonra pazarda satılan ürünlerin bedelleri üzerinden nakit ödenen vergilere dönüştürmüştür. Başka bir deyişle, aşarın kaldırılması tarım kesimi için, pazara yönelik üretim yapma zorunluluğu doğurmuştur.

Aşarın kaldırılması ile ortaya çıkan gelir kaybının telafisi için uygulanan umumi istihlak vergileri, teorik olarak, gelir dağılımındaki bozukluğun düzeltilmesinin yanında kaynak yaratmak amacıyla başvurulabilecek vergilerdir. Bu dönemde uygulanan dolaylı vergiler daha çok devlet eliyle toplanmaya çalışılmış ve bu amaçla pek çok devlet tekeli kurulmuştur (Buğra, 1995: 145). Bu bakımdan dolaylı vergilerin büyük kısmının kamu kuruluşlarından tahsil edilmesi ve bu kuruluşların bu dönemde zarar etmesi nedeniyle gelir etkisi yaratılamamıştır.

Bu dönemde gerçekleştirilen büyüme hızı ortalaması (%10.9), devlet tarafından gerçekleştirilen gayri safi sermaye birikim oranı (%9) ile karşılaştırıldığında, üretim kapasitesinde sağlanan artışlardan çok kapasite kullanım oranlarındaki artış ile izah edilmektedir (Boratav, 1993: 38).

Ekonomide sağlanan üretim artışlarının açıklanmasında ise savaş döneminde yarı yarıya düşen tarımsal üretimin, tarım nüfusunun toprağa dönmesi önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında tarım üzerindeki dolaysız vergilerin kaldırılması ve tarım iç ticaret hadlerinin yükselmesi de tarım lehine kaynak yaratan gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

Vergi sistemlerindeki değişikliklerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini gözlemleyebileceğimiz görelî fiyat hareketlerine bakıldığında dönem başı ve sonu arasında tarım lehine bir gelişmeyi tespit edebiliriz. Ancak, bu durumun tarım kesiminde sermaye birikimini sağlamaktan çok savaş sonrasında toprağına dönen nüfusa yaradığı sonucuna varılmaktadır. Tarım kesimine bahsedilen kaynak transferlerinin yapıldığı kesimler ise aşarın kaldırılması ile oluşan bütçe açıklarının neden olduğu enflasyondan en fazla etkilenen kesimler olmuştur. Burada neden olunan vergi kaybı aşğıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere dolaylı vergilerdeki artışlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Dolaylı vergilerden sağlanan hasılatın tüm tarım kesimi üzerinden alınan aşardan fazla olamayacağı kabul edilirse tarım dışı kesimlerden tarım kesimine bir kaynak transferi söz konusu olmaktadır (Boratav, 1993: 42).

Dönem boyunca tarım kesiminde genel olarak bir ilerleme sağlanmıştır, ancak tarım lehine yapılan düzenlemeler aracılığıyla bu kesim içerisinde bir sermaye birikimi sağlanamamıştır. Bu durumun oluşmasında ise tarım kesiminde küçük toprak mülkiyetinin en yoğun gözlenen mülkiyet biçimi olması rol oynamıştır. Anadolu köylerinde mübadele sonucunda ayrılan gayrimüslim nüfusa ait toprakların büyük toprak sahiplerinin eline geçmesi dahi bu yapıyı esaslı bir biçimde değiştirememiştir.

Gelir dağılımında bir değişiklik yaratılıp yaratılmadığını takip edebileceğimiz ikinci kesim olan emek kesiminin milli gelirden aldığı pay ise dönem başı ve sonu arasında fazla değişmeyerek %6 civarındaki oranını korumuştur.

Aşarın kaldırılmasının bir diğer önemli sonucu da mahrum kalınan vergi gelirlerinin dolaylı vergiler ve emek geliri üzerinden alınan vergilerle telafi edilmeye çalışılması ile gelir dağılımının bozulması olmuştur.

Sonuç olarak 1923-1929 döneminde sermaye birikimi sağlanması için gelirin dağılımında önemli bir değişiklik yaratılmamış, gelir gruplarının ekonomiden aldıkları görece pay hemen hemen aynı kalmıştır. Böylece, Cumhuriyetin ilk on yılında sağlanan ilerlemeden toplumun tüm kesimlerinin yararlandırılması sağlanmıştır (Boratav, 1993: 44).

Tablo 2: Vergi Gelirlerinin Bileşimi(%)

Yıllar	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Harcama Üzerinden Alınan Vergiler
1923	36.7	11.3	52.0
1924	38.1	8.9	53.0
1925	14.8	17.2	68.0
1926	9.3	18.7	72.0
1927	9.8	16.2	74.0
1928	8.8	14.2	77.0
1929	8.1	14.9	75.0

Kaynak: (Akbank, 1980: 601)

5. 1930-1939 Dönemi

Dünya ekonomisinin dönüm noktaları, ülke içindeki güçlerin ve onların siyasi projelerinin uygulanmasında belirleyici bir rol kazandırmaktadır. Bu yargı, 1930 yılı ile başlattığımız bu dönem için de doğruluk payı taşımaktadır. Nitekim 1929 Krizi ve Sovyet Devriminin ilk sonuçları bu dönemde uygulanan iktisat politikalarını derinden etkilemiştir. 1920’li yıllarda izlenen politikalara rağmen kapitalist ilişkilerin bir türlü geliştirilememesi nedeniyle 1930 yılına gelindiğinde hükümet, devlet işletmeciliğini yeniden örgütleyerek yerli burjuvaziyi dış rekabete karşı koruyacak kapalı bir ekonomik yapı oluşturma yoluna gitmiştir (Küçük: 1997: 156-157). Öyle ki; 1929 ekonomik krizinin etkisiyle, iktisadi kalkınmanın özel sektör eliyle başarılamayacağı da düşünülerek daha önce “devletin görevi özel girişimin bittiği yerde başlar”, anlayışıyla sürdürülen politikalar sona erdirilerek devletçi politikalar izlenmeye başlamıştır. Tarihsel bakımdan kuvvetli bir bürokratik yapının varlığı da devletin ekonomiye müdahalesi açısından bir avantaj oluşturmuştur (Buğra, 1997: 47) .

1929 Ekonomik Krizi dış ticaret açıkları aracılığıyla Türkiye ekonomisine yansımıştır. Krizin de etkisiyle Türk Lirası değer kaybedince, tarımsal ürünlerin fiyatları da düşmüştür. Bu durumda büyük toprak sahiplerinin ve devletin gelirlerinin azalması, doğal

sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Aynı yıl içinde Lozan ile üstlenilen Osmanlı borçlarının taksitlerinin ödenmeye başlaması, devletin ekonomik hayata fiyat, vergi ve gümrük politikalarıyla müdahale etmesini zorunlu olarak gündeme getirmiştir. Fakat bahsedilen politikaları daha önce izlenen liberal politikalara aykırı, kapitalizme ve yerleştirilmek istenen kapitalist ilişkilere karşı bir olgu olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu dönemde izlenen politikalar esasen, önceki dönemin devamı niteliğindedir (Özgür, 1976: 170). Türkiye'nin özel şartlarını göz önünde bulunduran, pratik hedefli, özel teşebbüse ağırlık veren, refah devleti anlayışına uygun bir devletçiliktir. Böyle bir politika değişikliğinin nedeni ise yabancı sermayeye duyulan güvensizlik ve hızlı kalkınmanın sadece özel teşebbüs yoluyla gerçekleştirilemeyeceğine dair yaygın kanaattir (Öner, 1981: 105).

5.1. Vergi Sisteminde Yapılan Değişiklikler

1929 Ekonomik krizi de ülkemizde bir takım vergilerin doğumuna yol açmıştır. Büyük ekonomik krizi izleyen yıllarda tarım ürünlerinin fiyatları düşmüştü. O kadar ki; aşarın kaldırılması ile tarım kesimine sağlanan avantajlar bile kaybolmuştu (Bulutoğlu, 1978: 52). İç ticaret hadlerinin tarım aleyhine dönmesi, neredeyse daha önce kaldırılan aşarın fonksiyonunu yerine getiriyordu (Oyan, 1989: 44). Bunun yanında arazi, ağnam ve yol vergilerinin maktu olmaları da fiyat düşüşlerinin etkilerini daha da olumsuzlaştırıyorlardı.

Köylü ve işçi sınıflarının, sınıf mücadelesinin sonucunu doğrudan etkileyebilecek ölçüde ve örgütlü olmaması yapılacak değişikliklere bu sınıfları muhatap kılmıştır (Keyder, 1991: 12). Tarımda fiyat düşüşleri ile ticaret ve sanayide sürümsüzlükten dolayı devletin artan gelir ihtiyacının karşılanması amacıyla ilk olarak hizmetlilerin vergi yükü artırılmıştır. 1931 yılında kabul edilen iktisadi buhran vergisi ile 1932 yılında kabul edilen muvazene vergisi hizmetlilerin kazanç vergisine yapılan zamlar olarak değerlendirilmektedir (Bulutoğlu, 1978: 52).

İktisadi buhran vergisi, ücretlilerden ve ticaret erbabından alınıyordu. Ancak, ücretliler toplam vergi hasılatının çok büyük bir kısmını ödüyorlardı (Duru, 1981: 270). Devletin gelir ihtiyacının karşılanması amacıyla iktisadi buhran vergisinde 1934-35 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler daha önceki dönemlerden farklı olarak hizmetliler dışında ticari ve sınai kazanç sahiplerini de yükümlü tutuyordu. Ticari kazanç sahiplerinin iktisadi buhran vergisi, bu kesimin kazanç vergisinin 1/5'i oranında ödenmesi esasına dayanıyordu. Ayrıca, kazanç vergisinde verginin tabanını genişletmek amacıyla beyannameli mükellefler için asgari mükellefiyet esası uygulanmıştır.

1929 Krizinin olumsuz etkisiyle bütçede meydana gelen açığı denkleştirmek amacıyla (Korkmaz, 1982: 115) başvurulmuş vergilerden biri de muvazene vergisidir. Muvazene vergisinin mükellefleri, iktisadi buhran vergisinin de mükellefleridir. Ancak, farklı olarak emekli aylığı alanlar da muvazene vergisinin kapsamına alınmışlardır. Muvazene vergisi 20 Liralık en az geçim indirimi niteliğindeki bir istisnayı bünyesinde taşıyordu. Muvazene vergisinin bir başka özelliği ise sadece ücretlilerden alınan kısmın bile iktisadi buhran vergisi gelirlerinden fazla olması idi (Duru, 1981: 275).

Ücretlilere yapılan ücret, yevmiye, tazminat ve ikramiye gibi ödemeleri hedef alan Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi de 1930'lu yılların olağanüstü koşulları nedeniyle başvuran vergilerdendir. Vergi gelirlerine İktisadi Buhan Vergisi ve Muvazene Vergisi kadar olmamakla birlikte diğer olağanüstü vergiler gibi ücretlilere yüklenmesi nedeniyle önem kazanmaktadır. 1935 yılında sisteme dahil edilen bu vergi, sabit oranlı bir tarifeyle %2 nispetinde tahsil ediliyordu. Vergi gelirleri içindeki payı ise %1-3 arasında değişmekteydi.

1934 Yılında küçük sanat ve hizmet erbabını hedef alan Kazanç Vergisi, önceki dönem uygulamalarından da etkilenerek yeniden düzenlenmiştir. Bu vergi ile stopaj usulü kapsamlı bir şekilde uygulanarak gelir üzerinden alınan vergilerin payının artırılması hedeflenmiştir.

1936 yılında bina, arazi ve buhan vergileri il özel idarelerine aktarılmış, ek olarak bina ve arazi değerleri, yapılan sayımla yeniden tespit edilmiştir.

Tablo 3: Vergi Gelirlerinin Bileşimi(%)

Yıllar	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Harcama Üzerinden Alınan Vergiler
1930	13.0	17.0	70.0
1931	13.0	17.0	70.0
1932	16.8	19.2	64.0
1933	22.1	14.9	63.0
1934	27.3	16.7	56.0
1935	28.4	15.6	56.0
1936	41.7	14.3	47.0
1937	17.1	10.9	72.0
1938	31.4	9.6	60.0
1939	35.6	8.4	56.0

Kaynak: (Akbank, 1980: 611)

5.2. 1930-1939 Döneminin Değerlendirilmesi

Bu dönem 1929 ekonomik krizi nedeniyle 1931 yılına kadar sadece korumacı önlemlerle yetinilen, 1932 yılından itibaren de (dünya konjonktürünün de bir sonucu olarak) tamamen içe kapanık, devletçi politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. Bu nedenle, sağlanan sermaye birikiminde ve büyüme hızlarında dış açıkların olumlu etkisi olmamıştır. Dışa karşı korumayı sağlayan Gümrük Kanunu da bu dönemde çıkarılmıştır (1930).

Olağanüstü koşullar nedeniyle dolaylı ve dolaysız vergilerle hükümetin milli gelirin önemli bir kısmına el koyduğu bu dönemde elde edilen fonlar, kamu kesimi üretiminin arttırılmasına değil cari ve sermaye transferi harcamalarına aktarılmıştır (Kepenek,

1990: 60). Devletin ekonomiye en fazla müdahale ettiği bu yıllar özel sermaye birikiminin de hızlı genişlemesine yol açmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan kuruluşların gayrisafi üretimleri içindeki kar payları, 1932'de %28'den 1935'de %36'ya çıkmıştır. Maaş ve ücretlerin payı ise aynı dönemde %11.2'den %9.7'ye düşmüştür (Burhan, 1990: 37). Dönemin başı ile sonu arasında sermaye birikiminde gerçekleştirilen iki katlık artış ile sağlanan ortalama %6.8'lik büyüme hızı, bu nedenle önceki dönemdeki gibi kapasite kullanım oranlarındaki artışa değil, doğrudan kapasite artışına bağlanabilir. Ancak kamu kesiminde sağlanan sermaye birikiminin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile daha çok sanayi kesiminde kullanılmasıyla, bu kesimde sağlanan ortalama %11.6'lık büyüme hızına karşılık, tarım kesiminde sağlanan büyüme hızının görece düşüklüğü (%5.8), dönem milli gelir artışının 1923-29 dönemininkinden düşük olmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, bu dönemde uygulanan vergi politikaları kaynak yaratma bakımından başarılı olarak değerlendirilebilir.

1930-1939 Döneminde sağlanan sermaye birikiminin kaynağı açısından kesimlerin durumlarındaki değişmeye bakıldığında 1929 krizinin de etkisiyle tarımın ticaret hadlerindeki bozulma dikkat çekmektedir (Ek Tablo 2). 1927'den 1933'e geldiğinde tarımın ticaret hadleri yaklaşık %55 düşmüştür. Dönemin sonuna geldiğinde bile 1927 yılındaki rakama ulaşmak mümkün olmamıştır. Tarım ürünleri içerisinde ise buğday; pamuk ve tütüne göre daha fazla etkilenmiştir (Boratav, 1993: 62).

Tablo 4: Tarımsal Ürün Fiyatları (Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar)

Yıllar	Buğday	Arpa	Pamuk	Tütün	Toptan Eşya Endeksi
1929	12.6	7.5	62.3	72.70	155
1930	7.3	3.7	49.4	72.40	118
1931	4.1	2.9	31.7	36.11	101
1932	4.2	2.6	30.0	35.27	87
1933	3.7	1.9	30.7	39.60	76
1934	3.6	2.0	33.1	45.42	79
1935	4.6	3.0	38.0	54.33	86
1936	4.7	3.0	40.9	53.42	96
1937	4.7	3.0	37.9	48.40	100
1938	4.3	3.0	34.0	43.81	100

Kaynak: (Küçük, 1997: 117)

1929 yılında çıkarılan, spesifik tarifeli Gümrük Vergisi Kanunu, oranları oldukça yükseltmiştir. Yerli imalat sanayiine uygulanan spesifik tarifeli dolaylı vergiler nedeniyle tarım kesiminin imalat sanayi ürünlerinden aldığı girdiler için daha fazla fiyat ödeme-

si nedeniyle iç ticaret hadleri tarım aleyhine dönmüştür. Oluşan gelir transferlerinin büyük kısmı dolaylı vergiler yoluyla devlete aktarılmıştır.

İç ticaret hadlerinin sanayi lehine dönmesi de dikkate alınırca emek kesiminin durumdaki değişikliği izleyebilmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanan özel teşebbüsün ve devletin sermaye birikimine bakmak gerekmektedir. Bu dönemde işçilere ödenen ücretin payı, gıda maddelerinin fiyatındaki azalmaya paralel olarak düşmüş ve iç ticaret hadlerindeki değişmeden, daha çok kar sahiplerinin (sanayiciler) yararlanması mümkün olmuştur. Ekonominin dışa kapanmasıyla tarım kesiminin daha çok yerli sanayi mallarını talep etmesi, dolaylı vergilerin artırılmasıyla yaratılan durumdan sanayi kesiminin daha fazla faydalanmasına olanak sağlanmıştır.

Genel olarak emek geliri sahiplerinin milli gelirden aldıkları payın %1.3'ten 1.7'ye çıktığı bu dönemde, bu kesimin ödedikleri kazanç vergisi, iktisadi buhran vergisi ve hava kuvvetlerine yardım vergileri içindeki paylarının daha fazla artması nedeniyle gelir dağılımının emek kesimi aleyhine bozulduğu sonucu çıkmaktadır. Marjinal tüketim eğilimi yüksek olan bu kesimin önemli bir kısmını ödediği dolaylı vergilerin payının, dalgalanmalar göstermekle birlikte dönem başı ve sonu arasında pek değişmemesi de bu etkiyi kuvvetlendirmiştir.

Tablo 5: Olağanüstü Vergiler İçerisinde Ücretlilerin Payı

Yıllar	Ücretlilerin Ödediği Kazanç V + Diğer Olağanüstü Vergiler	Ticaret ve Sanayi Kesiminin Ödediği KV+OV	Toplam
1932	83.2	16.8	100
1933	85.0	15.0	100
1934	81.9	18.1	100
1935	83.4	16.6	100
1936	81.3	18.7	100
1937	80.3	19.7	100
1938	78.6	21.4	100

Kaynak: (Duru: 1981: 280)

Tarım üzerinden alınan arazi, ağnam ve yol vergilerinin, dünya konjonktürü nedeniyle bozulan tarımın ticaret hadlerine rağmen artması, gerçekleştirilen sanayi planının bir kısmının da emek geliri elde edenler ile bahsedilen vergileri ödeyenler tarafından finanse edildiği anlamına gelmektedir. Öyle ki, bu dönemde ücretlilerin ödedikleri kazanç vergisi ve olağanüstü vergiler toplamı sanayi ve ticaret kesiminin ödediği aynı tür vergilerin yaklaşık 4-5 katıdır.

6. Sonuç

Cumhuriyet döneminde vergi sistemimiz, az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarının özgünlüğü gerçeğinin tersine, sanayileşmiş ülkelerin vergi sistemlerinden pek çok müessesenin aynen aktarılması ile oluşturulmaya çalışılmıştır. 1923-1929 döneminde vergi sistemimizde yapılan değişiklikler özel teşebbüs eliyle kapitalistleşme sürecini hızlandırmaya yönelmiştir. Bu amaçla, hem sanayi hem de tarım kesiminin gelişebilmesinin önündeki önemli engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Dönemin başlangıcında, kurulan yeni siyasal sistemin toplumsal temellerini güçlendirmek amacıyla, toplumun geniş bir kesimini oluşturan grupların vergi yükünü önemli ölçüde düşürecek düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yılında bütçe gelirlerinin 1/3'ünü oluşturan aşarın kaldırılması ve vergi yükünün kırsal kesimden şehre kaydırılması, bu açıdan değerlendirilmektedir. Ancak, yeni kurulmuş cumhuriyetin, iktisadi kalkınma için ihtiyaç duyduğu sermaye birikimine bu yük kaydırmasının etkileri olumsuz olmuştur. Tarım kesiminin dolaysız vergi yükünün düşürüldüğü bu dönemde, tarım dışında yükü artan kesimin sadece ücret geliri elde edenler olması, dönem başında İktisat Kongresi'nde tespit edilen sermaye birikiminin sağlanması ve özel teşebbüs eliyle iktisadi kalkınmanın sağlanması politikasının yükünün hangi kesim tarafından taşındığını işaret etmektedir.

Tablo 6: Devlet Kesiminde Gerçekleştirilen Gayri Safi Sermaye Birikimi ve Tarımın Ticaret Hadleri

Yıllar	Cari Değer	1948 Fiyatı	Endeks	G.Safi Serm.Bir.	Tarım Tic Hadleri
1926	38	115	33	0.023	—
1927	44	136	39	0.030	0.96
1928	51	158	45	0.031	1.04
1929	73	220	63	0.035	0.94
1930	69	240	68	0.044	0.65
1931	43	169	48	0.031	0.55
1932	49	215	61	0.042	0.49
1933	43	206	59	0.037	0.45
1934	51	231	66	0.042	0.49
1935	62	296	84	0.047	0.68
1936	67	307	88	0.039	0.73
1937	89	387	111	0.049	0.74
1938	90	401	115	0.047	0.74
1939	125	559	160	0.061	0.73

Kaynak: (Tezel, 1994)

Dünya konjonktürünün de etkisiyle devletçi politikaların izlendiği, vergi yükünün görece arttığı ve yüksek büyüme hızlarının sağlandığı dönemde de ücretli ve maaşlıların ödedikleri olağanüstü vergilerin toplam vergi gelirlerine oranı artmıştır. Bu dönemde yine dünya konjonktürünün etkisiyle iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine dönmesi, sermaye birikiminin sağlandığı ikinci kaynağı göstermektedir.

Sonuç olarak, 1923-1939 dönemi bir yandan iktisadi kalkınmanın sağlanması amacı, diğer yandan karşılaşılan olağanüstü koşullar, biraz da tek partili siyasi hayat nedeniyle çok sayıda vergi değişikliğinin yapıldığı bir dönem olmuştur. Ancak yapılan vergi değişikliklerinin çok defa ekonomik yapıya uygunluktan çok mali bir takım zorunluluklarla yapılması, iktisadi kalkınma hedefiyle bağdaşan bir vergi sisteminin oluşturulmasını engellemiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Şerafettin (1991), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Filiz Kitabevi.
- Altan, Mehmet (1986), *Süperler ve Türkiye*, Afa Yayınları.
- Aren, Sadun (1963), "İktisadi Kalkınmayı Sınırlandırıcı Rolü Bakımından Ziraat", *SBF Dergisi*, C.18., S.3-4, 5-16.
- Boratav, Korkut (1993), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, Gerçek Yayınevi.
- Braudel, Fernand (1996), *Uygurulukların Grameri*, İmge Kitabevi.
- Buğra, Ayşe (1995), *Devlet ve İşadamları*, İletişim Yayınları.
- Bulutoğlu, Kenan (1978), *Türk Vergi Sistemi*, C.1, Ogun Kardeşler Matbaacılık.
- Burhan, Nuri (1990), "Türkiye'de Devletçilik Üzerine Düşünceler (1923-1950)", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 32.Seri*, İktisat Fakültesi Yayını No.533, 29-40.
- Duru, Cihan (1981), "Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergiler", *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, Ekim, 259-280.
- Görgün, Sevim (1970), "İktisadi Gelişme ve Türk Vergi Sistemi", *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri*, C. I., İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, No:298, 239-264.
- Gülalp, Haldun (1983), *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Yurt Yayınları.
- Kepenek, Yakup (1990), *Türkiye Ekonomisi*, Teori Yayınları.
- Keyder, Çağlar (1991), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları.
- Kirmanoglu, Hülya (1994), "Türkiye'de Vergi Reformları, Siyasal İktidarlar ve İktisat Politikaları", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 36. Seri*, İktisat Fakültesi Yayını No. 551, 55-82.
- Korkmaz, Esfender (1982), *Vergi Yapısı ve Gelişimi*, İktisat Fakültesi Yayını No.489.
- Kuyucuklu, Nazif (1986), *Türkiye İktisadi*, BetaYay.
- Küçük Yalçın, (1997), *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*, Tekin Yayınevi.
- Oyan, Oğuz (1989), *Dışa Açılma ve Mali Politikalar 1980-89*, V Yayıncılık.
- Önder, İzzettin (1984), "Ekonomik Kalkınma ve Kaynak İhtiyacı", *İktisat Dergisi*, S.233, Nisan, 4-9.

- Önder, İzzettin (1985), "Türk Vergi Sistemi Yapısının Ekonomik Analizi", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 29.Seri*, 137-147.
- Öner, Atilla (1981), "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası, Reformları ve Maliye Uygulamaları", *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, Ekim, 89-128.
- Özgür, Özlem (1976), *100 Soruda Sanayileşme ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi.
- Sakarya, Kemal (1981), "M.Kemal Atatürk ve Türk Maliyesi (1919-1938)", *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, Ekim, 7-24.
- Tekeli, Esat (1959), "Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası", *Maliye Enstitüsü Konferansları 4. Seri*, İktisat Fakültesi Yayını, 1-11.
- Tezel, Yahya S. (1994), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yaşar, Süleyman (1981), "Türk Maliyesinde Devrim: Aşarın Kaldırılması", *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, Ekim, 247-258.
- — — — — (1980), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Akbank Kültür Yayını.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yazarlara Duyuru:

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1999 yılından beri "Hakemli Dergi" statüsünde dört ayda bir yayımlanmaktadır.

GÜİBF Dergisinin yazı dili Türkçe'dir. Makale Microsoft Word 2000 veya sonrası yazılım programı ile Times New Roman 12 punto, 1,5 satır aralıklı (dipnotlar için 10 punto ve 1 satır aralık), 2,5 cm.lik kenar boşluklu yazılmalı ve 6 bin sözcüğü (20 sayfayı) geçmemelidir. Tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin 10 x 17 cm'lik alanı aşmaması gerekir. Makaleye 150-200 kelimelik Türkçe ve İngilizce özet ve 5 adedi aşmayan anahtar kelimeler eklenmelidir.

Metinler A4 kağıt boyutunda, sayfanın bir yüzüne yazılmış şekilde üç kopya halinde ve 3.5"lik bir diskete ya da bir CD'ye kaydedilerek

Sönmez Güneruz

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

06500 Beşevler Ankara

adresine gönderilmelidir. Makalelerin iki kopyasında kimlik bilgileri bulunmamalıdır. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını ve e-posta adreslerini bildirmelidirler.

Makaleler, Yayın Kurulunca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, iki hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç 3 ay içinde yapılarak ulaştırılması gerekmektedir. Düzeltilmiş metin, gerekli olduğu hallerde değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenir. Gönderilen makalelerin yayım hakkı, dergiye aittir. Yayımlanan yazılardan alıntı yapılması durumunda, kaynak belirtilmesi zorunludur. Yayımlanmış makalenin tamamının tekrar yayım hakkı derginin iznine bağlıdır.

Yollamalar, Dipnotu ve Kaynakça:

Metin içinde yapılacak yollamalar ayrıç içinde (Yazar, kaynağın yayımlandığı yıl: sayfa numarası sırasıyla) gösterilecektir. Kaynakça da bu yollama sistemine uygun olarak hazırlanacaktır. Kaynakça bölümü, çalışmanın sonunda olmalı ve 10 punto, 1 satır aralığı ile, harf sırasına göre yazılmalıdır. Yazarlar yollamalar dışındaki açıklamalar için klasik dipnot sisteminden faydalanabilirler.

Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların metin içindeki yollamalarda ve kaynakçadaki yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

a) Tek yazarlı kitap ya da makale:

Kaynakçada: GÖRMEZ, Kemal (2003), *Çevre Sorunları ve Türkiye*, 3. Baskı, Gazi Büro Yayınları, Ankara.

Metin içindeki yollamada: (Görmez, 2003: 28).

YİNANÇ, Refet (1994), "70. yılda Atatürk ve Cumhuriyet", Kurtuluş Savaşına Yön Verenler, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, no. 2, Ankara, 3-12.

Metin içindeki yollamada: (Yinanç, 1994: 4).

b) İki yazarlı kitap ya da makale:

Kaynakçada: ÖRTEN, Remzi, KARAPINAR, Aydın (2002), *Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Metin içindeki yollamada: (Örten ve Karapınar, 2002: 56).

ÇEVİK, Ferhan, YALÇIN, Yeliz (2003), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) İçin Zayıf Etkinlik Sınaması", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 5, S. 1, 21-36.

Metin içindeki yollamada: (Çevik ve Yalçın., 2003: 24).

c) İki'den çok yazarlı kitap ya da makale:

ÖNDER, İzzettin, TÜREL, Oktar, EKİNCİ, Nazım, SOMEL, Cem (1993), *Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Metin içindeki yollamada: (Önder vd., 1993: 45).

ÖZAĞ, Filiz, ATAN, Murat, KAYA, Semiha (2003), "Dış Ticaret Rejimindeki Değişimlerin İthalatın Fiyat ve Gelir Esneklikleri Üzerine Etkisi", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 5, S. 3, 29-43.

Metin içindeki yollamada: (Özağ vd., 2002: 39).

d) Derleme içinde makale:

ARICI, Kadir (2003), "Sosyal Yardım Hakkı", *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar*, (der. E. Tuncay Kaplan, Bülent Bayat), Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yay., Ankara, ss. 29-51.

Metin içindeki yollamada: (Arıcı, 2003: 32).

e) Yazarı belli olmayan resmi ve özel yayınlar, raporlar vb.:

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2000), *Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara

Metin içindeki yollamada: (DPT, 2000: 74).

f) İnternet kaynakları:

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2000), "Aylık İstatistikler", <http://www.hazine.gov.tr/yayin.htm> (Erişim Tarihi: 12.04.2004)

Metin içindeki yollamada: (Hazine Müsteşarlığı, 2000).

g) Tezler:

BULUT, Erol (1998), *Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Metin içindeki yollamada: (Bulut, 2000: 13).

h) Bildiri:

SARAÇOĞLU, Bedriye (1997), "Gümrük Birliğine Geçiş Sürecinde Türkiye'nin İhracat Potansiyeli ve Rekabet Gücü", MPM III. Verimlilik Kongresi, Ankara.

Metin içindeki yollamada: (Saraçoğlu, 1997: 47).